

УДК 37.035.6:377.1

*Стех Є. О.,
к. пед. н.,
викладач кафедри організації
соціально-психологічної
допомоги населенню,
факультет соціальної роботи,
Чернігівський національний
технологічний університет
(Чернігів, Україна)*

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ФОРМ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовано ефективність реалізації педагогічних умов та організаційно-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів. Здійснена спроба обґрунтувати та експериментально перевірити запропоновані методи та форми роботи з учнівською молоддю професійно-технічних навчальних закладів.

***Ключові слова:** патріотичне виховання, учнівська молодь професійно-технічних навчальних закладів, педагогічні умови патріотичного виховання, організаційно-методичне забезпечення.*

В статтє проанализирована эффективность реализации педагогических условий и организационно-методического обеспечения процесса патриотического воспитания ученической молодежи профессионально-технических учебных заведений. Предпринята попытка обосновать и экспериментально проверить предлагаемые методы и

формы работы с ученической молодежью профессионально-технических учебных заведений.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, ученическая молодежь профессионально-технических учебных заведений, педагогические условия патриотического воспитания, организационно-методическое обеспечение.

The article analyzes the efficiency of teaching conditions and organizational methods of the process of patriotic education of students at vocational schools. An attempt to analyze and experimentally prove the following methods and forms of work with students at vocational schools is done.

Key words: patriotic education, students of vocational schools, pedagogical conditions of patriotic education, organizational-methodical support.

Постановка проблеми. Українське суспільство переживає турбулентний період кардинальних змін, за яких руйнується старе ідеологічне підґрунтя, спостерігаються нові, суперечливі, проблемні виклики впливу на особистість. У таких умовах гостро відчувається потреба не лише у висококваліфікованих кадрах, а й патріотично-вихованій учнівській молоді професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню особливостей виховання в системі професійної освіти присвячені праці Я. Гнупеля, Р. Гуревича, О. Єжової, А. Лігоцького, М. Пузанова, І. Сахневич, І. Сухніної та ін. Дослідженням проблем оптимізації виховної системи в професійно-технічних училищах, удосконаленню форм і методів виховної роботи, способів формування стійкої професійної мотивації майбутніх фахівців присвячено наукові праці В. Ковальчука, Л. Комісарової, Н. Нічкало, Л. Полака, В. Радкевич, Л. Сергеевої, В. Скороходова, В. Скульської, Л. Сушенцевої та ін. Незважаючи на здобутки вітчизняних учених у вивченні низки питань патріотичного виховання в теоретичному плані, недостатньо розроблено практичний аспект, технології та методи вирішення завдань із патріотичного виховання.

Постановка завдання (цілей статті). Мета статті полягає у визначенні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективних педагогічних умов та організаційно-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір оптимальних форм виховання – це пошук оптимального шляху виховної взаємодії, що дає змогу досягнути поставленої мети, однак вибір є високою майстерністю педагога, який зважає на цілий спектр умов [2, с. 281]. Під час вибору форм роботи у процесі патріотичного виховання з учнівською молоддю нами було враховано такі чинники: цілі та завдання патріотичного виховання; вікові та індивідуальні особливості учнівської молоді; матеріально-технічні можливості ПТНЗ.

У контексті нашого дослідження слушною є думка Н. Якси про те, що чим різноманітніші та багатші за змістом форми організації, тим вони й ефективніші. Як зазначає дослідниця, постійне використання однакових форм роботи зумовлює втрату їхньої новизни і вони втрачають ефективність. Максимальне ж застосування різноманітних форм роботи максимально стимулюватиме не тільки процес виховання, а ще і самовиховання учнівської молоді [2, с. 282].

Нами запропоновані наступні методи та форми роботи з учнівською молоддю, зокрема: демонстраційні (перегляд фільмів, телепередач на патріотичну тематику); дискусійні (дискусійні обговорення “Сучасний патріот... Який він?”, “Патріотизм є націоналізм?”, “Політика і патріотизм”); інтерактивні (вебінари, флешмоби, тренінгові програми, соціальні акції); інформаційні (відкрита група у соціальній мережі “ВК”, прес-конференції, літературні читання, екскурсії); ігрові (військово-спортивна патріотична гра “Сокіл”, військово-патріотичні фестивалі, лицарські турніри, “Козацькі забави”); проблемних ситуацій (запропоновані проблемні ситуації на патріотичну тематику); рольові (“Я – мер міста”, “Я – народний депутат”, “Я – Президент України”, “Інформаційний пошук”); проєктивні (представлення проєктів “Мій шлях до успіху”, “Мій життєвий саморозвиток”, “Мій родовід”). Зазначені методи та форми патріотично-виховної роботи сприяли активізації учнівської аудиторії, прищепленню почуття власної гідності, відповідальності за власні вчинки, за долю країни, її розбудову, зміцнення та процвітання, виховували у молоді почуття обов’язку, поваги до інших народів, відчуття належності до країни. Завдяки діалогу в процесі виховної роботи учнівська молодь має змогу ставити запитання, критично мислити, доводити свою позицію, бути активним учасником інформаційного обміну.

Особливу увагу під час проведення виховної роботи з учнівською молоддю зосереджено на таких питаннях: міжособистісної взаємодії, діалогу у виховному процесі, особистої відповідальності, взаємообміну,

зворотного зв'язку, активного слухання, поваги до індивідуальності кожного, критичного мислення.

Таким чином, удосконаленню процесу патріотичного виховання учнівської молоді у ПТНЗ сприяють процеси: визначення пріоритетних напрямів патріотичного виховання учнівської молоді; розширення форм і методів патріотичного виховання з урахуванням нових інформаційних технологій; забезпечення консолідації та координації діяльності громадських і молодіжних організацій з патріотичного виховання учнівської молоді.

Формування патріотичної особистості здійснюється нерозривно з посиленням використання засобів української етнопедагогіки. Як зауважує науковець В. Пашков, “цінність етнопедагогіки – в її органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями. Ідеї та засоби народної етнопедагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогічної науки, глибше і повніше втілюють у собі духовність, тобто національну психологію, світогляд, ідеологію та ін.” [1, с. 271]. Автор переконує, що народна педагогіка повинна становити основу патріотичного виховання учнівської молоді, зважаючи на використання таких виховних засобів, як-от: рідна мова, усна народна творчість, українська символіка, національні традиції, звичаї, обряди, народні ігри, календарно-обрядові свята. Саме застосування засобів патріотичного виховання, які акумулюють досвід минулих поколінь, є необхідною умовою для гармонійного розвитку особистості учня.

Відповідно до завдання дослідження, яке передбачало перевірку педагогічних умов та організаційно-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання учнівської молоді професійно-технічних навчальних закладів, відповідно до розроблених нами компонентів, критеріїв і показників експериментальної роботи, упродовж трьох років, під час яких було проведено експеримент, здійснювалася перевірка запропонованих нами методик на базі Чернігівського професійного ліцею залізничного транспорту, Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу, Професійно-технічного училища № 14 м. Городища.

Формувальний експеримент проводився в експериментальній та контрольній групах. Після його завершення було здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів. До складу ЕГ та КГ входила учнівська молодь ПТНЗ віком від 17–19 років, яка виявила бажання брати участь у дослідженні. В експериментальній групі (ЕГ – 237 респонденти)

виховна робота проводилася відповідно до спроектованого нами процесу патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ у позааудиторній діяльності, згідно із зазначеними педагогічними умовами, у свою чергу, в контрольній групі (КГ – 234 респонденти).

Для формувального етапу експерименту нами обрано позаурочну діяльність, яка надала змогу забезпечити необхідні умови для патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ. Позаурочна робота виступає однією з форм організації дозвілля учнівської молоді. Організація формувального етапу експериментального дослідження полягає у розробленні змісту діяльності експериментального *гуртка* патріотичного виховання. Як уже зазначалося, процес патріотичного виховання має бути систематичним і цілеспрямованим. У свою чергу, діяльність гуртка патріотичного виховання полягала в реалізації таких завдань: пропагуванні в учнівському середовищі ПТНЗ інформації про власну країну, її історію, культуру, традиції шляхом застосування лекцій, ділових ігор, диспутів, дебатів тощо; поширенні соціальної реклами щодо патріотичного виховання учнівської молоді; проведенні соціальних акцій, спрямованих на утвердження духовності та патріотизму учнівської молоді; створенні інтернет-сторінки про патріотизм (“Патріот”) та залученні учнівської молоді до участі у відкритій групі.

Діагностика щодо виявлення рівня патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ здійснювалася за такими компонентами: *когнітивний* (обізнаність учнів ПТНЗ щодо сутності основних понять патріотичності, патріотичних якостей громадянина-патріота, патріотична ерудиція учнівської молоді щодо питань історії України, традицій і культури Батьківщини), *мотиваційний* (прояв у поведінці особистості обов’язку перед державою, рішучості, наполегливості, саморегулювання поведінки особистості, морально-етичної відповідальності, готовності до захисту Батьківщини), *поведінковий* (участь учнівської молоді у соціальних проєктах, громадській роботі, готовність до саморозвитку, самопізнання, самовдосконалення, прийняття самостійних рішень, вияв соціальної активності), *інформаційний* (поінформованість учнівської молоді щодо відзначення заходів патріотичного спрямування, які проводяться в країні, місті, навчальному закладі).

Ідентичні діагностичні методики, анкети та опитувальники в процесі формувального експерименту, завдяки яким вимірювалися показники патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ, застосовувалися і на констатувальному етапі дослідження: анкета “Обізнаність учнів ПТНЗ щодо сутності понять патріотизму”, анкета “Визначення патріотичних якостей громадянина-патріота”, методика “Шкала оцінки

потреби в досягненні”, методика діагностики рівня морально-етичної відповідальності особистості (за І. Тимощуком), методика діагностики соціально-психологічних настанов особистості в мотиваційно-потребовій сфері О. Потьомкіної, методика діагностики вольової організації особистості А. Хохлова, опитувальник “Автономність – залежність особистості у навчальній діяльності” Г. Пригніна, методика на готовність до саморозвитку В. Павлова, анкета “Поінформованість щодо заходів патріотичного спрямування”.

Щодо експериментальної групи, то з учнівською молоддю ПТНЗ було проведено роз’яснювальну роботу, під час якої детально розкрито мету роботи й очікувані результати. В експериментальній групі процес патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ здійснювався завдяки функціонуванню гуртка патріотичного виховання, який дозволяв використовувати такі форми роботи: лекції, ділові ігри, диспути, дебати, соціальні акції, поширення соціальної реклами, відкрити групу в соціальній мережі “Патріот” тощо.

З метою організації більш ефективного процесу патріотичного виховання учнівської молоді нами виокремлено наступні *педагогічні умови*: 1) безперервний вплив на особистість учня ПТНЗ для здійснення патріотичного виховання; 2) активізація та розширення комплексного виховного впливу на особистість учня ПТНЗ у спосіб створення цілісної виховної системи патріотичного виховання; 3) удосконалення організаційно-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання у ПТНЗ; 4) налагодження взаємодії ПТНЗ з іншими установами (соціальними партнерами).

Отримані дані дослідження свідчать про зміни показників за розробленими компонентами. Було визначено рівні патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ за опрацьованими компонентами – когнітивний, мотиваційний, поведінковий та інформаційний.

Аналіз результатів, отриманих після формульованого експерименту, а саме після впровадження запропонованих педагогічних умов та організаційно-методичного забезпечення процесу патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ засвідчив помітну динаміку зростання показників патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ в ЕГ за чотирма критеріями:

- за показниками когнітивного компоненту не виявлено учнів, які не розуміють сутності понять “патріот”, “патріотизм”, “Батьківщина”, хоча деякі з них недостатньо володіють системою знань щодо героїчних подвигів минулого, видатних патріотів як минулого, так і сьогодення;

- щодо показників мотиваційного компоненту, то учні досить яскраво проявляють морально-етичну відповідальність, але не завжди рішучі, наполегливі, самостійні у прийнятті рішень;

- за показниками поведінкового компоненту учні досить яскраво проявляють соціальну активність, хоча вибір моральних цінностей не є завжди однозначним;

- щодо інформаційного компоненту, то більшість учнівської молоді мають доступ до інформації про заходи патріотичного спрямування, лише незначна кількість учнів не зацікавлена в отриманні такої інформації.

Таким чином, можна стверджувати, що запропонований комплекс форм та методів є ефективним і доцільним, що особливо підтверджується позитивною динамікою показників за когнітивним, мотиваційним, поведінковим, інформаційним компонентами. Спостерігається позитивна тенденція, позаяк кількість учнів, котрі здобули високий, достатній, середній рівні патріотичної вихованості, значно зростає.

Отримані нами дані після включення до процесу патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ педагогічних умов свідчать про зростання патріотичної вихованості, позаяк відмічаються позитивні зміни в переконаннях, поглядах і поведінці учнівської молоді.

Відповідно до отриманих даних, то показники *високого рівня* патріотичної вихованості учнівської молоді експериментальної групи порівняно з показниками в контрольних групах за когнітивним критерієм зросли в Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 9,19 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 12,05 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 17,5 %. За мотиваційним компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 30,53 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 22,5 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 12,5 %. За поведінковим компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 16,16 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 8,64 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 14,17 %. За інформаційним компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 21,79 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на

18,41%, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища змінився на 4,58 %.

У свою чергу, зазнав змін і *достатній рівень* патріотичної вихованості учнівської молоді за когнітивним компонентом, який зменшився у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 8,15 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 6,25 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 3,75 %. За мотиваційним компонентом достатній рівень збільшився у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 4,01 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 2,95 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 11,67 %. За поведінковим компонентом достатній рівень збільшився у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 11,21%, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 4,77 %, зменшився в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 7,92 %. За інформаційним компонентом достатній рівень збільшився у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 10,77 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 15 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 18,75 %.

Водночас змінився і *середній рівень* патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ. Зокрема, за когнітивним компонентом збільшився – на 24,01 % у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 8,3 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 16,67 %. За мотиваційним компонентом зменшився – на 2,76 % у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту, на 2,05 % – в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу, на 1,67 % – в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища. За поведінковим компонентом збільшився на 12,77 % у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту, зменшився – на 4,2 % в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу, збільшився на 15,83 % в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища. За інформаційним компонентом збільшився на 21,76 % у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту, на 2,73 % – в учнів

Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу, зменшився на 10 % в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища.

Щодо показників *низького рівня* патріотичної вихованості, то вони зменшилися. Зокрема, за когнітивним компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 25,04 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 14,09 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 30,42 %. За мотиваційним компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 31,78 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 23,41 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 22,5 %. За поведінковим компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 40,13 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 9,2 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 22,08 %. За інформаційним компонентом у Чернігівському професійному ліцеї залізничного транспорту – на 54,31 %, в учнів Дніпропетровського центру підготовки та перепідготовки робітничих кадрів туристичного сервісу – на 36,14 %, в учнів професійно-технічного училища № 14 м. Городища – на 4,17 %.

Різниця у показниках рівнів патріотичної вихованості вказує на те, що в експериментальних групах робота проводилася поетапно на основі розробленої структурно-функціональної моделі процесу патріотичного виховання, із використанням різноманітних форм у позааудиторній роботі з учнівською молоддю ПТНЗ. Результати експериментальної роботи підтвердили ефективність окреслених нами педагогічних умов, які сприяли підвищенню рівня патріотичної вихованості серед учнівської молоді ПТНЗ. Динаміка змін відображає позитивні показники в процесі патріотичного виховання учнівської молоді ПТНЗ.

З'ясовано, що учнівська молодь ПТНЗ з експериментальної групи засвідчує обізнаність щодо патріотизму, проявляє широкий спектр громадянсько-патріотичних якостей, самостійність у прийнятті рішень, відповідальність, учням притаманна здатність до саморозвитку та самовдосконалення, поінформованість щодо заходів патріотичного спрямування.

Учнівська молодь із контрольної групи демонструє елементарні знання щодо понять про патріотизм, не виявляє громадянсько-патріотичні якості, проявляє низьку мотивацію до діяльності, морально-етичної

відповідальності, виявляє незацікавленість у саморозвитку та самопізнанні, простежується байдужість до соціальної активності, негативність до форм патріотичного спрямування, прослідковується низька поінформованість.

Вищезазначені дані відображають значне збільшення показників патріотичної вихованості за когнітивним, мотиваційним, поведінковим, інформаційним компонентами, що вказує на ефективність та доцільність використання визначених нами форм і методів роботи з учнівською молоддю ПТНЗ у процесі патріотичного виховання. Зазначені зміни проілюструємо на рисунку 1.

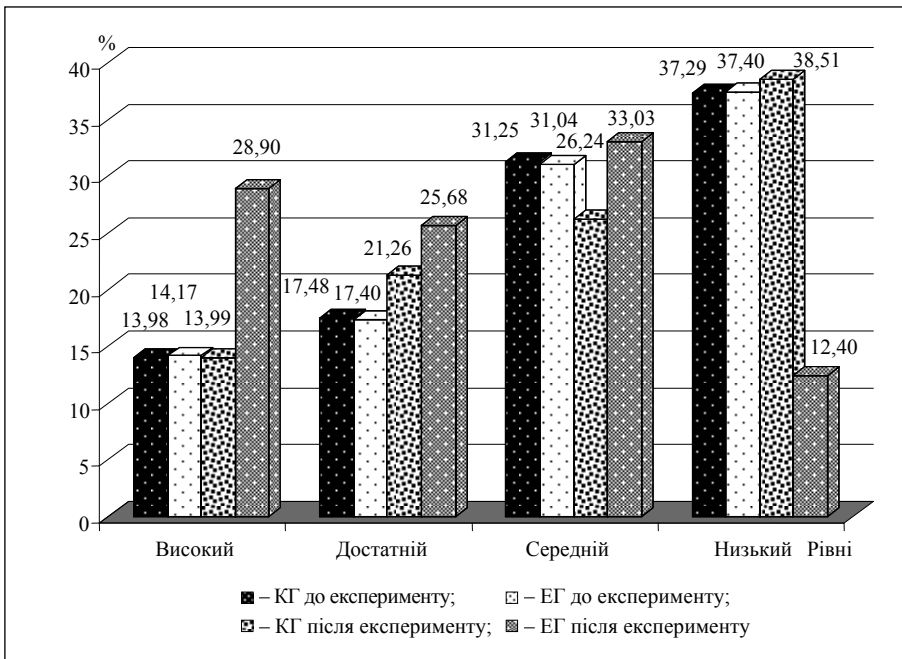

Рис. 1. Динаміка рівнів патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ у ході експерименту

Статистично доведено помітне зростання рівнів патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ за показниками когнітивного, мотиваційного, поведінкового, інформаційного компонентів в ЕГ. Зокрема, встановлено, що в ЕГ частка учнів із високим рівнем патріотичної вихованості зросла з 14,17 % (34 учнів) до 28,90 % (68 учнів), а в КГ

відбулися незначні зміни – на 0,01 % з 13,98 % (33 учнів) до 13,99 % (32 учнів). У свою чергу, низький рівень в ЕГ зменшився від 37,40 % (90 учнів) до 12,40 % (29 учнів) порівняно з контрольною групою, в якій низький рівень змінився лише на 1,22 % від 37,29 % (88 учнів) до 38,51 % (90 учнів).

Аналіз якісних показників дослідно-експериментальної роботи в ЕГ показав, що на достатньому рівні патріотичної вихованості результати зросли на 8,28 % і становлять 25,68 % (61 учнів), у КГ результати зросли лише на 3,78 %. Середній рівень патріотичної вихованості в ЕГ збільшився на 1,99 %, а у КГ зменшився на 5,01 %.

Отже, виявлені результати дослідницько-експериментальної роботи засвідчили ймовірність результатів та підтвердили доцільність і ефективність запровадженої автором структурно-функціональної моделі. Використання педагогічних умов, організаційно-методичне забезпечення в сукупності сприяли підвищенню рівня патріотичної вихованості учнівської молоді ПТНЗ.

Література

1. Пашков В. В. Українська етнопедагогіка і питання національного виховання / В. В. Пашков // Педагогічний дискурс. – 2012. – № 13. – С. 269–272.

2. Якса Н. В. Основи педагогічних знань : навчальний посібник / Н. В. Якса. – К. : Знання, 2007. – 358 с.